

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παράσταση του ελληνικού Δημοσίου ως πολιτικώς ενάγοντος και ήδη, υπό τον νέο ΚΠΔ, η παράσταση του Δημοσίου για την υποστήριξη της κατηγορίας είναι ένα ζήτημα το οποίο διαχρονικά έχει δώσει αφορμή για προβληματισμό τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία. Η συζήτηση αυτή έχει διευρυνθεί τα τελευταία έτη και αντικατοπτρίζει την παρατηρούμενη στη νομολογία τάση για επέκταση του δικαιώματος παραστάσεως του Δημοσίου, παρά τις αντιρρήσεις οι οποίες διατυπώνονται από πολλούς συγγραφείς, αλλά και εκπροσώπους της πράξεως.

Η παρούσα μελέτη του κ. Μιχαήλ Νταγγίνη βασίζεται στη διπλωματική εργασία την οποία είχε εκπονήσει στο πλαίσιο της κατευθύνσεως Ποινικού Δικαίου – Ποινικής Δικονομίας του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, εργασία η οποία είχε βαθμολογηθεί με άριστα. Πέρα από τη συγκέντρωση και συστηματική ταξινόμηση του πλούσιου νομολογιακού υλικού, ενίοτε αδημοσίευτου μέχρι σήμερα, η μελέτη διακρίνεται ιδίως από την προσπάθεια του συγγραφέως να υποβάλει σε αυστηρό κριτικό έλεγχο, υπό το πρίσμα των γενικών αρχών οι οποίες διέπουν τον θεσμό της πολιτικής αγωγής, τις λύσεις στις οποίες έχει καταλήξει η θεωρία και ιδίως η νομολογία. Η κριτική αυτή εκτείνεται και στην ανάλυση ορισμένων καινοτομιών του νέου ΚΠΔ, οι οποίες δεν είναι απηλλαγμένες θεωρητικών αντιρρήσεων.

Πιστεύω, λοιπόν, ότι για τους παραπάνω λόγους το πόνημα αυτό του κ. Νταγγίνη μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα χρήσιμο τόσο για τον θεωρητικό της Ποινικής Δικονομίας όσο και για τον εφαρμοστή του Δικαίου, ο οποίος έρχεται συχνά αντιμέτωπος με την προβληματική της παραστάσεως του Δημοσίου σε μια ποινική δίκη. Με τις σκέψεις αυτές, εύχομαι στον συγγραφέα καλή συνέχεια στην επιστημονική του πορεία!

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2020

Αλέξανδρος Δημάκης
Επίκουρος Καθηγητής Ποινικού Δικαίου και Ποινικής Δικονομίας
του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η παρούσα μελέτη εξετάζει συνολικά τον θεσμό της παράστασης του ελληνικού Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας (της «παράστασης πολιτικής αγωγής» του Δημοσίου υπό τον παλαιό ΚΠΔ), εστιάζοντας στα προβλήματα που αυτός παρουσιάζει σε θεωρητικό και, ιδίως, σε νομολογιακό επίπεδο. Η αξιολόγηση λαμβάνει χώρα υπό το φως των νέων διατάξεων του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και του Ν. 4637/2019, με τη δέουσα έμφαση σε εκείνα τα σημεία όπου ο νέος ΚΠΔ αλλάζει τα μέχρι τώρα ισχύοντα.

Η μελέτη αποτελεί προϊόν βαθιάς και πολύμηνης επεξεργασίας, ενημέρωσης και αναθεώρησης της διπλωματικής εργασίας που εκπόνησα στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος Ποινικού Δικαίου & Ποινικής Δικονομίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών για το ακαδημαϊκό έτος 2017/2018, υπό την ακαδημαϊκή επίβλεψη και αρωγή του Επίκουρου Καθηγητή κ. Αλέξανδρου Δημάκη.

Για την πλήρη ενημέρωση του αναγνώστη παρατίθεται πλούσια νομολογία, καθώς και οι απόψεις της ελληνικής θεωρίας διαχρονικά επί κάθε επί μέρους ζητήματος. Εν τέλει, στόχος είναι η συμβολή στην επίλυση ζητημάτων που παραμένουν αμφιλεγόμενα, καθώς και η υπόδειξη σφαλμάτων που αλλοιώνουν τον χαρακτήρα και τη φύση του θεσμού της υποστήριξης της κατηγορίας, και που πολλές φορές δείχνουν να αποτελούν συνειδητές επιλογές σκοπιμότητας.

Στο σημείο αυτό, αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω ιδιαίτερες, από καρδιάς ευχαριστίες στον Επίκουρο Καθηγητή κ. Αλέξανδρο Δημάκη, η καθοδήγηση και συνεισφορά του οποίου υπήρξε κεφαλαιώδης για τη συγγραφή, επεξεργασία και έκδοση του παρόντος πονήματος, καθώς και στον δικηγόρο κ. Απόστολο Τομαρά, για τις πατρικές συμβουλές του, την πίστη του και την καθημερινή συμβολή του στην εξέλιξή μου ως νέου επιστήμονα.

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2020

Μιχάλης Νταγγίνης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο «πολιτικώς ενάγων» (πλέον, υπό το νέο ΚΠΔ, ο υποστηρίζων την κατηγορία), ως παθών ή ζημιωθείς από το έγκλημα, διαδραματίζει έως σήμερα έναν απολύτως καίριο για την ποινική διαδικασία ρόλο. Η επιρροή του στην εξέλιξη μίας ποινικής υπόθεσης, ιδίως στην επ' ακροατηρίω διαδικασία, είναι κεφαλαιώδης. Η δικονομική θέση που του επιφυλάσσει ο Έλληνας νομοθέτης, τα δικαιώματα που φέρει και η κατ' ουσίαν συμμετοχή του ως «αντιδίκου» του κατηγορουμένου¹, ο οποίος υποστηρίζει την κατηγορία², καθιστά την παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας πεδίο συγκρουόμενων συμφερόντων: από τη μία, το συμφέρον εκείνου που (θεωρεί ότι) ζημιώθηκε από το έγκλημα να συμμετάσχει στην ποινική δίκη, ενώ από την άλλη, το συμφέρον του κατηγορουμένου να θέσει «εκτός μάχης» έναν βασικό δικονομικό αντίπαλο, κάνοντας έτσι ευνοϊκότερη την υπερασπιστική του θέση³. Η συγκρουσιακή αυτή κατάσταση, καθιστά απολύτως αναγκαία την πλήρη αποσαφήνιση των ορίων και των προϋποθέσεων της παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας, ώστε να αποφεύγονται δογματικά αντιφατικές, ασυνεπείς και αδικαιολόγητες ερμηνείες, οι οποίες (κατά κανόνα) επιβαρύνουν σημαντικά τη θέση του κατηγορουμένου.

Στον επιστημονικό διάλογο για την πολιτική αγωγή, εξέχουσα θέση κατέχει διαχρονικά το δικαίωμα παράστασης του ελληνικού Δημοσίου. Σε μία εποχή που το δημόσιο συμφέρον, ιδίως στη δημοσιονομική του όψη, πλήττεται από πλήθος εγκλημάτων, και που το κοινωνικό αίτημα για «κάθαρση» φαντάζει επιτακτική

---

1. Για «ιδιώτη-κατηγορο», ο οποίος είναι «υποκείμενο» της ποινικής δίκης, κάνει λόγο εύστοχα ο Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 2012, σελ. 78. Στον αδικηθέντα ως «διάδικο με σημαντικό ρόλο και αληθινό αντίδικο του κατηγορουμένου» αναφέρεται ο Παπαδαμάκης, Ποινική Δικονομία, 2019, σελ. 136. Στο θύμα ως «ενεργό υποκείμενο της ποινικής δίκης» αναφέρεται ο Παπαγεωργίου-Γονατάς, Πολιτική Αγωγή – Υποστήριξη της Κατηγορίας: «Σχέση μείζονος προς έλασσον;», ΠοινΧρ 2012, σελ. 481.

2. Για τον «πείσμονα και μονόπλευρο αγώνα για την απόδειξη της ενοχής του κατηγορουμένου» κάνει λόγο η Ψαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη, 2015, σελ. 1. Για έναν «αμιγώς ποινικό χαρακτήρα (σ.σ.: της πολιτικής αγωγής), συνιστάμενο στην υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο» κάνει λόγο ο Δημάκης, Προβληματισμοί σχετικά με τις ειδικές ρυθμίσεις για την πολιτική αγωγή, ΠοινΧρ 2010, σελ. 529 επ.

3. Έτσι και ο Αθ. Κονταξής, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (Συνδυασμός θεωρίας και πράξης), τόμ. Ι, 2006, σελ. 638, κατά τον οποίο: «Από τη φύση και το σκοπό της πολιτικής αγωγής καθίσταται σαφές ότι ο πολιτικώς ενάγων αντιδικεί με τον κατηγορούμενο. Υπάρχει δηλ. σύγκρουση, μάχη μεταξύ πολιτικώς ενάγοντος και κατηγορουμένου».

αναγκαιότητα, είναι προφανές το αυξημένο ενδιαφέρον του Δημοσίου να συμμετέχει στις οικείες ποινικές διαδικασίες ώστε να προστατεύσει τα συμφέροντά του. Και πράγματι, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω, υπάρχουν δίκες όπου η παράσταση του Δημοσίου θεωρείται αυτονόητη και δεν παρουσιάζει δικονομικά προβλήματα, όπως λ.χ. όταν τελείται μία απάτη σε βάρος του. Τι γίνεται όμως όταν τα πράγματα περιπλέκονται; Είναι, επί παραδείγματι, δικαιολογημένη η παράσταση του Δημοσίου προς υποστήριξη της κατηγορίας σε εγκλήματα που θίγουν υπερατομικά έννομα αγαθά, όπως το περιβάλλον; Μπορούν, χρησιμοποιώντας ένα άλλο παράδειγμα, αξιώσεις προερχόμενες όχι από τον χώρο αστικού, αλλά από εκείνον του διοικητικού δικαίου, όπως οι φορολογικές, να αποτελέσουν έρεισμα για την παράσταση του Δημοσίου σε δίκες για φοροδιαφυγή; Είναι, επίσης, λογικό να παρίσταται το Δημόσιο ως νομικό πρόσωπο αμέσως ζημιωθέν σε δίκες για εγκλήματα, από τα οποία αμέσως εθίγησαν άλλα νομικά πρόσωπα, ανήκοντα στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, ή ακόμη και ανώνυμες εταιρίες;

Τα ανωτέρω ερωτήματα, όπως και πολλά ακόμη, διόλου τυχαία είναι. Αντιθέτως, αντανakλούν μερικά από τα πολλά δογματικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η παράσταση του Δημοσίου στα ποινικά δικαστήρια, ιδίως εν όψει της συνεχούς διεύρυνσης του σχετικού δικαιώματος από το νομοθέτη και τη νομολογία, σε περιπτώσεις που δοκιμάζουν –αν όχι καταλύουν– τη συστηματική συνοχή της παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας ως δικονομικού θεσμού.

Στο πρώτο κεφάλαιο της μελέτης παρατίθενται συνοπτικά τα κριτήρια που γενικώς χρησιμοποιούν η νομοθεσία, η νομολογία και η θεωρία ώστε να προσδιορίσουν τον κύκλο των δικαιουμένων σε παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας προσώπων. Στη βάση αυτών των κριτηρίων θα εξετασθεί εν συνεχεία το πότε και πού μπορεί να παραστεί το Δημόσιο προς υποστήριξη της κατηγορίας.

Στο δεύτερο και τρίτο κεφάλαιο αναλύονται εκείνα τα εγκλήματα του Ειδικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα και των ειδικών ποινικών νόμων αντίστοιχα, στα οποία γίνεται δεκτή η παράσταση του Δημοσίου, ώστε να εξετασθεί εάν η παράσταση αυτή συνάδει με τα πάγια κριτήρια ενεργητικής νομιμοποίησης του υποστηρίζοντος την κατηγορία.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύεται, τόσο από θεωρητική όσο και από νομοθετική/νομολογιακή σκοπιά, το πρόβλημα της παράστασης του Δημοσίου ως (οιονεί) καθολικού διαδόχου ή ειδικού διαδόχου ενός άλλου νομικού προσώπου, το οποίο υπέστη άμεσα τη ζημία από το έγκλημα.

Στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζεται η παράσταση του Δημοσίου ως μετόχου/χρηματοδότη εκείνου του νομικού προσώπου, το οποίο υπέστη πρωτογενώς τη ζημία από το έγκλημα.

Στο έκτο κεφάλαιο εξετάζονται ειδικά δικονομικά ζητήματα που αφορούν την παράσταση του Δημοσίου, όπως το ποιος το εκπροσωπεί στην ποινική δίκη, το

εάν αυτό εξακολουθεί να μπορεί να προβάλει αστικές αξιώσεις δυνάμει του Ν.Δ. 2711/1953, καθώς και το τι δικονομικά προνόμια διαθέτει.

Πρέπει να παρατηρηθεί προκαταβολικά ότι, παρά την αντικατάσταση του όρου «πολιτική αγωγή» από την «παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας» και την κατάργηση της εισαγωγής αστικών αξιώσεων στην ποινική δίκη, τα κριτήρια ενεργητικής νομιμοποίησης του «πολιτικώς ενάγοντος» παρέμειναν άθικτα, κάτι που συνεπάγεται μικρή επιρροή στα μέχρι τώρα ισχύοντα επί της παράστασης του Δημοσίου. Όποιες δε αλλαγές του ΚΠΔ επιφέρουν διαφοροποιήσεις από ό,τι μέχρι πρότινος ίσχυε, επισημαίνονται και αναλύονται ειδικώς. Αυτονόητο είναι, τέλος, ότι ο όρος «πολιτική αγωγή» διατηρείται σε όσες περιπτώσεις αφορούν στο χρονικό διάστημα πριν τη θέση σε ισχύ του νέου ΚΠΔ.

1. ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗΣ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΠΡΟΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ ΓΕΝΙΚΩΣ

Κεφαλαιώδες ζήτημα για τον θεσμό της παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας είναι αυτό της ενεργητικής νομιμοποίησης του υποστηρίζοντος την κατηγορία, του προσδιορισμού δηλαδή του κύκλου των δικαιουμένων σε παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας προσώπων. Η εύρεση των κριτηρίων προσδιορισμού του κύκλου αυτού και, κυρίως, ο τρόπος με τον οποίο αυτά ερμηνεύονται στην εκάστοτε περίπτωση, έχουν διχάσει θεωρία και νομολογία. Παρακάτω, θα αναλυθούν συνοπτικώς τα βασικά κριτήρια στα οποία έχει καταλήξει η ελληνική επιστήμη (σε συνδυασμό με τις νέες νομοθετικές προβλέψεις) για το επιτρεπτό της παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας, ώστε να ελεγχθεί εν συνεχεία εάν η νομολογιακή αντιμετώπιση της παράστασης του Δημοσίου συμβαδίζει με αυτά.

1.1. Νομοθετικό κριτήριο (Το νέο άρ. 63 ΚΠΔ)

Το βασικό κριτήριο προσδιορισμού των προσώπων που μπορούν να παραστούν προς υποστήριξη της κατηγορίας δίνει ο ίδιος ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, στο νέο άρ. 63. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό: «Οι δικαιούμενοι κατά τον αστικό κώδικα σε αποζημίωση ή αποκατάσταση από το έγκλημα ή σε χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, [...] μπορούν να παραστούν στο ποινικό δικαστήριο προς υποστήριξη της κατηγορίας».

Όπως ήδη επισημάναμε εισαγωγικά, ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, καίτοι αντικαθιστά τον όρο «παράσταση πολιτικής αγωγής» με αυτόν της «παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας»⁴, καθιστώντας την υποστήριξη της κατηγορίας το μόνο πλέον αίτημα που μπορεί να προβληθεί στο ποινικό δικαστήριο⁵, αφήνει εντούτοις ίδια και अपαράλλακτα τα κριτήρια της ενεργητικής νομι-

4. Η ανάλυση των λοιπών δικονομικών προϋποθέσεων της παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας θα γίνει μόνο σε εκείνα τα σημεία που αφορούν στην παράσταση του Δημοσίου.

5. Θυμίζουμε ότι το παλαιό άρ. 63 ΚΠΔ όριζε ότι «Η πολιτική αγωγή για την αποζημίωση και την αποκατάσταση από το έγκλημα και για τη χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης μπορεί να ασκηθεί στο ποινικό δικαστήριο από τους δικαιούμενους σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα, εφαρμόζεται δε αναλόγως η παράγραφος 3 του άρθρου 34 [...]», κάτι που σήμαινε ότι υπό το παλαιό καθεστώς, η πολιτική αγωγή ησκέιτο διά της εισαγωγής αστικής αξιώσεως στο ποινικό δικαστήριο (αξίωση αποζημίωσης, αποκατάστασης της ζημίας, χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης) και μόνο κατ' εξαίρεση, σε ρητά αναφερόμενες στον νόμο περιπτώσεις, επιτρεπόταν η πα-

1. Οι βασικές προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης

μοποίησης του πάλαι ποτέ πολιτικώς ενάγοντος. Η συνειδητή αυτή επιλογή του νομοθέτη αναγνωρίζει –ορθά– την πλούσια επιστημονική και νομολογιακή επεξεργασία των κριτηρίων αυτών, κατά τρόπο που συγκροτούν μία σταθερή βάση αξιολόγησης της ενεργητικής νομιμοποίησης, με αφετηρία τη νομιμοποίηση κατά το αστικό δίκαιο⁶. Έτσι, και η νέα διάταξη του άρ. 63 ΚΠΔ προσδιορίζει τον κύκλο των δικαιούμενων σε παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας προσώπων, παραπέμποντας στις αστικές διατάξεις περί αδικοπραξίας. Στο σχετικό κεφάλαιο του Αστικού Κώδικα (άρ. 914 επ.) και ιδίως στα άρ. 914 και 932 ΑΚ, προβλέπεται αφενός η υποχρέωση αποζημίωσης από αδικοπραξία, αφετέρου η δυνατότητα επιδίκασης χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης (ιδίως όταν προσεβλήθη η υγεία, η τιμή, η αγνεία ή η ελευθερία του ζημιωθέντος) ή ψυχικής οδύνης. Επειδή, λοιπόν, κάθε έγκλημα που στρέφεται εναντίον ενός προσώπου συνιστά και αδικοπραξία, αυτός που δικαιούται αποζημίωση ή χρηματική ικανοποίηση κατά τον Αστικό Κώδικα, δικαιούται κατ' αρχήν να παραστεί στην ποινική δίκη⁷, για την υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο. Είναι σημαντικό, λοιπόν, να τονισθεί, προς αποφυγή παρανοήσεων, ότι μπορεί μεν ο πάλαι ποτέ πολιτικώς ενάγων να παρίσταται πια μόνο προς υποστήριξη της κατηγορίας, το αν νομιμοποιείται, ωστόσο, να παραστεί στην ποινική δίκη εξαρτάται κανονικά, όπως και υπό το προηγούμενο δικονομικό καθεστώς, από τους όρους του αστικού δικαίου. Το ότι ο υποστηρίζων την κατηγορία δεν εισάγει πλέον αξίωση αποζημίωσης ή ηθικής βλάβης στο ποινικό δικαστήριο, δεν σημαίνει ότι η ύπαρξη αυτής της αξίωσης δεν μας απασχολεί – το ακριβώς αντίθετο! Μονόδρομος ενεργητικής νομιμοποίησης του υποστηρίζοντος την κατηγορία είναι η κατά το αστικό δίκαιο ύπαρξη ενεργού αξίωσης αποζημίωσης ή ηθικής βλάβης. Είναι όμως επαρκής η χρησιμοποίηση

ράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο.

6. Όπως αναλυτικώς επισημαίνει η οικεία ΑιΤεκθ του νέου ΚΠΔ: «Ως καταλληλότερο από συστηματική και πρακτική άποψη κρίθηκε από την Επιτροπή, ύστερα από πολλαπλές συνεδριάσεις, ένα μοντέλο πολιτικής αγωγής, το οποίο θα υιοθετεί μεν για τον καθορισμό του κύκλου των ενεργητικώς νομιμοποιούμενων προσώπων το παραδοσιακό (και νομολογιακώς επεξεργασμένο και αποκρυσταλλωμένο) αστικό κριτήριο, ώστε να διατηρηθούν τα νομολογιακά κεκτημένα, πλην όμως θα αποσυνδέει την πολιτική αγωγή από την ανάγκη εισαγωγής αστικής αξίωσης στο ποινικό δικαστήριο», ενώ σε άλλο σημείο της αναφέρεται ότι «ως κριτήριο για την επιλογή των δικαιουμένων παράστασης προσώπων επελέγη το αστικό, το οποίο έχει υποστεί μια μακρά νομολογιακή επεξεργασία, με κυριότερη την αξίωση της “αμεσότητας” της ζημίας και τη σύνδεσή της με τον προστατευτικό σκοπό της παραβίασθεις ποινικής διάταξης [...] Η επιλογή του αστικού κριτηρίου για την αρχική νομιμοποίηση, αντί ενός ποινικού, έγινε τόσο για λόγους πρακτικούς που συνδέονται με την πλούσια επεξεργασμένη νομολογία περί του κύκλου των δικαιουμένων να παραστούν προσώπων [...]».

7. Βλ. και Παπαδαμάκη, *Ποινική Δικονομία*, 2019, σελ. 136· Α. Κωνσταντινίδη, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, 2015, σελ. 188· Αθ. Κονταξή, *Κώδικας Ποινικής Δικονομίας*, τόμ. Ι, 2006, σελ. 641.

1. Οι βασικές προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης

μόνο του άρ. 63 ΚΠΔ και των σχετικών αστικών διατάξεων για τον προσδιορισμό των δικαιούμενων σε υποστήριξη της κατηγορίας προσώπων;

1.2. Νομολογιακό κριτήριο: η αμεσότητα της ζημίας

Πέραν του κριτηρίου που ο ίδιος ο νόμος επιλέγει και το οποίο ταυτίζει τον δικαιούμενο σε υποστήριξη της κατηγορίας με αυτόν που δικαιούται αποζημίωση/χρηματική ικανοποίηση από αδικοπραξία (εδώ: από το έγκλημα), η νομολογία έχει διαμορφώσει ένα ακόμη πάγιο, διφυές, όπως θα δούμε, κριτήριο: αυτό της *αμεσότητας της ζημίας*. Το κριτήριο αυτό, προερχόμενο από τη γαλλική νομοθεσία⁸ και νομολογία, αποτελεί πάγια νομολογιακή αρχή⁹, έχει διττή υπόσταση και εξακολουθεί να υφίσταται κανονικά και υπό τις νέες προβλέψεις του ΚΠΔ.

1.2.1. Η πρώτη όψη του κριτηρίου: η ζημία ως «προσωπικό βίωμα»

Η *πρώτη όψη* του κριτηρίου της αμεσότητας της ζημίας συνίσταται στο ότι μεταξύ του εγκλήματος και του αδικηθέντος/παθόντος, η ζημία θα πρέπει να είναι προσωπική, άμεση, και όχι έμμεση, εξ αντανάκλασης λόγω ζημίας τρίτου κ.ο.κ. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, ο πολιτικώς ενάγων απαιτείται να αντλεί το δικαίωμα αποζημίωσης ευθέως και αμέσως από «προσωπικό βίωμα» της εγκληματικής προσβολής και όχι από κάποια ενδιάμεση σχέση ή αντανάκλαστικά και έμμεσα¹⁰. Αυτό επιτάσσει ο μικτός χαρακτήρας της πολιτικής αγωγής¹¹, που μπορεί μιν να εκκινεί

8. Άρ. 2 εδ. α' ΓαλλΚΠΔ (CPR), το οποίο ορίζει ότι: «Η πολιτική αγωγή για την επανόρθωση της ζημίας που προκάλεσε ένα κακούργημα, πλημμέλημα ή πταίσμα ανήκει σε όλους εκείνους που υπέφεραν προσωπικώς από τη ζημία που προκάλεσε αμέσως η παράβαση», βλ. σχετ. *Ψαρούδα-Μπενάκη*, Η πολιτική αγωγή, σελ. 45.

9. Βλ. εντελώς ενδεικτικά: ΟΛΑΠ 1/1994, ΝοΒ 1994, σελ. 459 επ. = ΠοινΧρ 1994, σελ. 208 επ. = Υπεράσπιση, 1994, σελ. 587 επ. = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 286/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1228/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 1149/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 981/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 875/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 556/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 468/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 365/2017, ΠοινΧρ 2018, σελ. 211· ΑΠ 207/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 1699/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1377/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 584/2016, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 665/2015, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 824/2013, ΠοινΧρ 2014, σελ. 614· ΑΠ 128/2012, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 118/2011, ΠοινΧρ 2012, σελ. 35· ΑΠ 99/2011, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 248/2009, ΠοινΧρ 2010, σελ. 26 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1253/2004, ΠοινΧρ 2005, σελ. 532 = ΠοινΛογ 2004, σελ. 1552 επ. = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΑΠ 1008/2004, ΠοινΧρ 2005, σελ. 435· ΣυμβΑΠ 820/2004, ΠοινΧρ 2005, σελ. 314· ΣυμβΑΠ 537/2004, ΠοινΧρ 2005, σελ. 161· ΣυμβΑΠ 851/1997, ΠοινΧρ 1998, σελ. 257· ΣυμβΑΠ 887/1994, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

10. ΑΠ 1010/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1096/2017, ΠοινΧρ 2019, σελ. 52 = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 1446/2010, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 248/2009, ΠοινΧρ 2010, σελ. 26· ΑΠ 474/2006, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Βλ. και *Οικονομίδη*, Ενεργητική και παθητική νομιμοποίηση στην πολιτική αγωγή, ΠοινΧρ 2001, σελ. 200 επ.

11. Για τους λόγους που κατά τη γνώμη μας ο μικτός χαρακτήρας (με πρωτεύοντα πια

1. Οι βασικές προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης

από τη νομιμοποίηση κατά τους όρους του αστικού δικαίου, μετατρέπει όμως τον πολιτικώς ενάγοντα σε ενεργό υποκείμενο της ποινικής δίκης, που πρωτοστατεί στην προσπάθεια κήρυξης της ενοχής του κατηγορουμένου. Έτσι, δικαιούμενος κατ' αρχήν σε δήλωση παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας είναι μόνον ο αμέσως ζημιωθείς από το έγκλημα και όχι κάποιος τρίτος που μπορεί μεν να υπέστη βλάβη, αλλά πάντως αντανακλαστικά, μέσω της βλάβης του παθόντος. Παραδείγματος χάρη, ο γονέας που υπέστη εν τοις πράγμασι ηθική βλάβη εξαιτίας του σφοδρού τραυματισμού του παιδιού του από αυτοκίνητο τρίτου, δεν μπορεί να παρασταθεί «ιδίω ονόματι» προς υποστήριξη της κατηγορίας για το αναμφίβολο ψυχικό του κόστος, ακριβώς γιατί προσωπική και άμεση ζημία από το έγκλημα υπέστη μόνο το παιδί του¹². Αντιστοίχως, όταν τελείται οικονομικό έγκλημα σε βάρος ενός νομικού προσώπου, τότε μόνο αυτό δικαιούται να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας, ως αμέσως ζημιωθέν από το έγκλημα, και όχι τα μέλη του¹³, τα οποία μόνον εξ αντανακλάσεως ζημιώθηκαν μέσα από την πρωτογενή ζημία του νομικού προσώπου.

Είναι προφανές ότι η άμεση, προσωπική ζημία που απαιτεί η νομολογία, περιστέλλει τον κύκλο των δικαιούμενων σε υποστήριξη της κατηγορίας προσώπων έναντι αυτών που δικαιούνται αποζημίωση κατά το αστικό δίκαιο. Έτσι, εκδοχείς, υποκατάστατοι, κληρονόμοι, δανειστές κ.ά. που κατά το αστικό δίκαιο μπορούν να διεκδικήσουν αποζημίωση, δεν μπορούν (ή δεν θα έπρεπε να μπορούν) να δηλώσουν παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας στο ποινικό δικαστήριο, ακριβώς λόγω της έλλειψης άμεσης και προσωπικής, μη αντανακλαστικής ζημίας από το έγκλημα¹⁴. Για παράδειγμα, κρίθηκε ότι οι δανειστές δεν μπορούν να παραστούν ως πολιτικώς ενάγοντες σε δίκη υπεξαίρεσης του πλειστηριάσματος από

τα ποινικά του χαρακτηριστικά) εξακολουθεί να υφίσταται και στον θεσμό της υποστήριξης της κατηγορίας, βλ. κεφ. 4.1.

12. Για το παράνομο της παράστασης των γονέων ατομικώς σε δίκη εγκλήματος σε βάρος του ανηλικού τέκνου τους, βλ. ΑΠ 1283/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1737/1990, ΝοΒ 1991, σελ. 617 = ΠοινΧρ 1991, σελ. 736 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΣυμβΑΠ 1059/1990, ΝοΒ, 1990, σελ. 1197 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

13. Όπως ενδεικτικά: ΟΛΑΠ 5/1994, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ· ΑΠ 981/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1218/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1296/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 462/1997, ΠοινΧρ 1998, σελ. 63 επ· ΣυμβΑΠ 678/1989, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1144/1987, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Για το όλο θέμα βλ. Παπαδαμάκη, Ποινική Δικονομία, 2019, σελ. 139-141· Κριτσέλη, Ζητήματα νομιμοποίησης του νομικού προσώπου ως πολιτικώς ενάγοντος στην ποινική δίκη, ΠοινΔικ 2004, σελ. 1405 επ.

14. Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 2012, σελ. 87 και 365· Παπαδαμάκης, Ποινική Δικονομία, 2019, σελ. 137· Καρράς, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2017, σελ. 439· Α. Κωνσταντινίδης, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, σελ. 194· Ο ίδιος, Επίκαιροι προβληματισμοί σχετικά με τον θεσμό της πολιτικής αγωγής στην ποινική δίκη, σε: Τιμ. τόμ. για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη, 2003, σελ. 973· Θρ. Κονταξής, Παράσταση πολιτικής αγωγής – Η έννοια της αμεσότητας και οι λογικές υπερβάσεις, ΠοινΔικ 2003, σελ. 821 επ· Μαργαρίτης, Πολιτική αγωγή: Θάνατος του δικαιούχου και δικαίωμα παραστάσεως των κληρονόμων του, ΠοινΔικ 2005, σελ. 1307 επ.

1. Οι βασικές προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης

συμβολαιογράφου, καίτοι το ποσόν αυτό προοριζόταν για την ικανοποίηση των απαιτήσεών τους από τον οφειλέτη¹⁵. Ωστόσο, σύμφωνα με την πάγια θέση της ελληνικής νομολογίας, το δικονομικό κριτήριο της αμεσότητας της ζημίας φαίνεται να κάμπτεται στις περιπτώσεις των καθολικών διαδόχων, δηλαδή των κληρονόμων και των οιονεί καθολικών διαδόχων νομικών προσώπων, όπου και γίνεται δεκτή η παράστασή τους, παρά το γεγονός ότι δεν υφίστανται άμεση, πρωτογενή ζημία από έγκλημα. Για το θέμα αυτό, όμως, και τις υποστηριζόμενες θέσεις σε θεωρία και νομολογία, θα γίνει λόγος αναλυτικά παρακάτω¹⁶.

1.2.2. Η δεύτερη όψη του κριτηρίου: ο προστατευτικός σκοπός της ποινικής διάταξης

Από τα ανωτέρω καθίσταται σαφές ότι, παρά τις επί μέρους εξαιρέσεις, η ποινική νομολογία, τουλάχιστον σε επίπεδο διακηρύξεων, περιστέλλει τον κύκλο των πολιτικώς εναγόντων, αξιώνοντας, πέραν της ύπαρξης αστικής αξίωσης κατ' άρ. 63 ΚΠΔ, και το στοιχείο της άμεσης και προσωπικής ζημίας από το έγκλημα. Συνεπώς, μόνον ο αμέσως ζημιωθείς από το έγκλημα μπορεί να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας στην ποινική δίκη. Η διαπίστωση του ποιος είναι αυτός, φαντάζει σχετικά απλή όταν το έννομο αγαθό που προσβάλλεται είναι ατομικό. Σε μια σωματική βλάβη του άρ. 308 ΠΚ, για παράδειγμα, δικαίωμα παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας έχει αυτός που την υπέστη (δηλ. ο παθών), το αυτό και στην εξύβριση του άρ. 361 ΠΚ κ.ο.κ. Τα πράγματα ωστόσο περιπλέκονται όταν έχουμε να κάνουμε με υπερατομικά/κοινωνικά έννομα αγαθά, στα οποία δεν φαίνεται κατ' αρχήν να υπάρχει παθών, καθώς το προστατευόμενο έννομο αγαθό δεν είναι ατομικό. Σε αυτές τις περιπτώσεις χωρεί παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας; Και αν ναι, ποια η δικαιολογητική βάση της ενεργητικής νομιμοποίησης, δεδομένης της απαίτησης της νομολογίας για άμεση ζημία;

Το πρόβλημα αυτό έρχεται να λύσει η *δεύτερη όψη* του κριτηρίου της αμεσότητας της ζημίας. Σύμφωνα με αυτή, θεμέλιο της πολιτικής αγωγής στην ποινική δίκη αποτελεί εκείνη η ζημία, την οποία αποσκοπεί να αποτρέψει η ποινική διάταξη. Ανιχνεύοντας, λοιπόν, το προστατευτικό βεληνεκές της εκάστοτε ποινικής διάταξης, δηλαδή το ποια έννομα αγαθά και ποια συμφέροντα έχει ως σκοπό να προστατεύσει, βρίσκουμε το αν εν τέλει εκείνος που εθίγη από ένα έγκλημα μπο-

15. ΑΠ 1578/2013, ΠοινΧρ 2014, σελ. 450 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου κρίθηκε ότι οι δανειστές των καθ' ων η εκτέλεση είναι εμμέσως ζημιωθέντες, και ότι αμέσως ζημιωθέντες είναι μόνο οι καθ' ων η εκτέλεση, στην κυριότητα των οποίων ανήκε το πλειστηρίασμα (χωρίς δικαίωμα διαχείρισης), καθώς και ο συμβολαιογραφικός Σύλλογος του Εφετείου Θράκης, για τα αναλογικά του δικαιώματα.

16. Βλ. κεφ. 4 σχετικά με τη συμμετοχή του Δημοσίου σε ποινικές δίκες ως οιονεί καθολικού διαδόχου.